

РОЛЬ РЕАЛІСТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЛІТЕРАТУРНО – КРИТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІЇ М. ПАВЛИКА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ НАРОДУ

Л. Б. Приймак

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

В статті йдеться про розвиток українського письменства в літературно-критичній рецепції М. Павлика. Формування його літературно-естетичних поглядів відбувалося під впливом таких визначних постатей як М. Драгоманов та І Франко. Його літературно-критична діяльність на сторінках журналу «Друг» відіграла значну роль у демократизації видання і популяризації української мови. Важливу роль в його діяльності критика відіграла стаття «Потреба етнографічно - статистичної роботи в Галичині». Назва статті незвичайна. Багато уваги приділяє автор роздумам над явищами сентименталізму й романтизму в європейській літературі.

На думку критика, література має сенс лише тоді, коли вона дає матеріал для етнографічного вивчення народу, його становища, мови, творчості. М. Павлик цілком поділяє думку І. Франка з приводу ролі літератури в житті простого народу. Література мусить бути віддзеркаленням народного життя. Від етнографічної праці залежить розвиток літератури. Особливу роль відіграє, на його думку, реалістичне мистецтво. Дуже важливим є питання про діалекти. М. Павлик вважав, що лише діалекти можуть вивести літературу на шлях справжньої народності. Він залишався вірним своїм постійним критеріям при оцінці художньої літератури. Література призначена служити народу. А гасло: мистецтво для мистецтва ніколи не приваблювало критика.

Ключові слова: літературно-критична рецепція, етнографічна праця, діалект, народність, ідея, засіб, література.

Постановка проблеми. На глибоке переконання щодо цінності української літератури, як у суспільно-політичному, так і в естетичному сенсі, М. Павлик із сумом констатував, що «навіть наша новіша література від І. Котляревського не досліджена, а про усну народну словесність - основу нашої літератури - уже й не казати». Тому М. Павлик підтримував ідею І. Франка про створення повної й об'єктивної історії української літератури, особливо потрібної для тих, «що вчать інших – учителів середніх шкіл».[10,од. зб.34, арк.34].

Михайло Павлик вважав, що література повинна бути доступною для народу, наповненою життям, життєвими образами. Про європейські літератури М. Павлик писав, що «життя їм дали живі мови мужиків та міщанства». І, навпаки, приречені вони були на занепад, як в них виробився язык книжний, язык одної місцевості, відірваний усе більше від живої мови, незрозумілий для народу» [7, с.33-34].

Для галицького критика література має сенс лише тоді, коли вона дає матеріал для етнографічного вивчення народу, його становища, його мови, його творчості. А народна словесність, на переконання М. Павлика, була найяскравішим доказом вагомих здобутків народу не лише в матеріальному, а й в духовному сенсі. В полеміці з П. Кулішем, («Про строїтелів та «руївників», 1893), Павлик віддав велику шану нашим селянам, що мовчали в письменах, та не мовчали в своїх піснях [6, с.339].

Актуальність проблеми. Досить послідовно М. Павлик відстоює думку, що саме від успіхів етнографічної праці залежить розвиток літератури, посилюється увага письменників до народного життя. Кращі представники української літератури привертають увагу критика тим, що їх твори – «вірна копія життя і языка» [5, с.299]. Молодий критик вважав, що головне завдання літератури - дати вірну копію того, що відбувається в житті. Він наполягає, що письменник із скурпульозністю повинен копіювати дійсне життя, звертаючи особливу увагу на точне відтворення народної мови (йдеться про діалекти). Слово «копія» дуже характерне для естетичних переконань Павлика. Молодий критик вважав, що головне завдання літератури – дати вірну копію того, що відбувається в житті. На його думку, саме такі риси притаманні реалістичному мистецтву. М. Павлик вважає, що « Писателі реалістичної школи важуть

кожне слово і так совісно оброблять темат (прочитають всі письменні джерела – а, крім того, їздять на місце, хоть би й на край світу , роздивлюються і розвідаються людей), аби в їх писаню не було і слова не так, як говориться і діється в житю...»[5, с.300].

Таким чином, письменник – реаліст, на його думку, покликаний ледве не з протокольною точністю копіювати дійсне життя, звертаючи при цьому особливу увагу на точне відтворення народної мови (тут Павлик має на увазі, насамперед діалекти).

Питання про діалекти для Павлика було дуже важливим. Він гаряче не просто відстоював право на вживання діалектів у художньому творі, але пропагував думку, що тільки діалекти мають вивести літературу на шлях справжньої народності. Тільки діалекти можуть вирішити суспільні питання, питання просвіти: « І тим язиком більшості, язиком люду, «хлопським язиком» писати за усе, бо до того йде у світі, аби науку передати всім людям на землі; виходить відти, що інтелігенція... не озиралася ні на що, а тільки посвятилася літературі на мові свого люду, о люді, і для люду...». І наступні рядки: «... тепер патріотизм – то любов до голодного, обдертого жебрака – робітника: єму помочи, до нього заговорити понятною єму мовою про всяку світову мудрість, єго двигнути матеріально і морально, значить єго любити, значить бути патріотом. Ось де потреба етнографії, студій над діалектами - децентралізації язикової і літературної» [5, с.315]. Питання про етнографічні засади української літератури було дуже актуальним у другій половині XIX століття. Інтерес до діалектів у М. Павлика дуже яскраво проявлявся не лише в сенсі літературно-критичної, але й перекладацької діяльності. Це був визначний критерій у виборі творів для перекладу. Тому вивчення засад розвитку української літератури, її історії, є важливим для розуміння багатьох літературно-критичних процесів.

Метою даної статті є донести до читача особливості формування української літератури, значення етнографічних засад та їх вплив на розвиток суспільних відносин у рецепції відомих представників красного письменства кінця XIX – початку XX століття.

Виклад матеріалу. В історії українського письменства М. Павлик перш за все підкреслює постійне прагнення служити інтересам народу. У незакінченій статті про українську літературу 60-х років XIX століття, що знаходиться у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, він, зокрема, піддавав осуду тих критиків (П. Куліша та ін.), які хвалили Марка Вовчка за мелодію, гармонію, за музику і не бачили в її оповіданнях правдивого відтворення народного життя, заклику до поправи суспільних питань. « Тим часом, - наполягав Павлик, - ані Шевченко, ані Марко Вовчок не писали, аби писати, на потіху свічним людям, а показували вірно жите українського народу, аби таким чином звернути серце і розум людський на поправ того життя : вони підіймали в своїх творах питання суспільне і робуче на Україні» [1].

Павлик завжди залишався вірним своїм постійним критеріям при оцінці художньої літератури. Гасло: *мистецтво для мистецтва* ніколи його не приваблювало. В цьому сенсі навіть Марко Вовчок іноді його розчарувала , бо не міг (Павлик використовує чоловічий рід) «він в українське жите провести своєї ясної думки, котра би просвічувала народові до його економічного і морального визволення, як роблять писателі реалістичної школи, котрі дивляться на неволю людську своїма очима, і освічують її з усіх боків своєю всесторонньою наукою, так що всяке їх оповідання, хоть і правдиве, не тенденційне , а все-таки будить проти такого людського життя і наводить на то, яке б воно повинно бути» [1].

Тезу про співвідношення понять правдивого відображення дійсності й тенденційності Павлик не розкрив докладно, але важливо те, що він визначив таку проблему. Що ж до Марка Вовчка, то у згаданій статті, що залишилася у рукописному варіанті, він все ж ставить її вище Квітки – Основ'яненка, бо письменниця бореться за скасування кріпацтва, проти податків, за справжню жіночу просвіту.

Показово, що Павлик ніколи не «обожнював» народ, не боявся виступати проти таких його звичаїв, котрі видавалися йому шкідливими. Так, він вважав позитивним у творчості Марка Вовчка те, що вона виступала проти «вічного подружжя», закидає жінкам, «що їх уся думка і жите звернені тільки на вариво і на догоду чоловікам, через що тямучий чоловік не може їх любити». «Тим- то і важен Марко Вовчок, - писав М. Павлик, - як поступовець не тільки свого часу, але й тепер, супроти галицьких народовців, що єго враз із куліщем не зрозуміли, а не зрозумівши, не друкували єго майже усього для Галичини». У тій же статті Павлик дав високу оцінку творах Ю. Федьковича, який «малює нам люд дуже щиро, правдиво;

видко, він усім серцем стоїть за нього, із-за чого і докоряли його декотрі з галицьких народовців, о він усе проти панів та попів, а за одними мужиками»[1].

Павлик позитивно оцінив оповідання Ю. Федьковича, вбачаючи у них підтвердження своїх постійних міркувань відносно необхідності не тільки економічної, але й морально-етичної свободи людини. Критик підтримував рішучий виступ письменника проти такого становища в суспільстві і в сім'ї, коли свободу істинно розумного вибору своєї життєвої позиції підмінюють примусом, догматами віри, консерватизмом традицій. Павлик вважав, що спочатку Федькович дивився « на літературу, як на помічницю життю». На жаль, писав далі Павлик, галицькі народовці збили його з тої дороги – то Кулішевським поглядом на літературу, то великими похвалами, буцімто Федькович геній, котрому вже нічого вчитися не треба, буцім то він – настоящий Шекспір». Найгірше, на думку Павлика, те, що Федькович почав ідеалізувати народ. «Я не говорю по хороші приміти сердечні і душевні нашого народу, - уточнював свою позицію критик, - а про стрій його життя» [1].

У висновках статті, яка, на жаль, так і не була доопрацьована, М. Павлик писав: « ... аби бути добрим писателем і не замовкнути передчасом, то треба бути і ученим, і переднім чоловіком». Як приклад, Павлик згадує імена таких відомих світових письменників, як І. Тургенєв, М. Салтиков-Щедрін, Еміль Золя, брати Гонкури, Альфонс Доде. Не треба, закликав М. Павлик, «лукавити перед людом, що воно добре, що того треба держатись. Це останнє ми не говоримо про Федьковича, а про галицьких народовців, котрим повторимо то само, що про Шевченка: або не признавайтесь й до М. Вовчка і до Федьковича, або, признаючись, зрозумійте їх, робіть так самі і ведіть тою дорогою молодіж» [1].

Особливу увагу М Павлик звертав на творчість своїх сучасників, молодих письменників, які входили в літературне життя наприкінці ХІХ ст. Він одним із перших відчув силу таланту Ольги Кобилянської. Ознайомившись із текстом оповідання письменниці «Льореляй» («Царівна»). М. Павлик писав їй у листі від 26-27 лютого 1891 року: « Велика сила правди життєвої та чувства в Вашім оповіданню. Я мало що в житті читав з таким інтересом. Оповідання цікаве та живе ...» [2. с.29]. У відповідь Ольга Кобилянська висловлювала бажання почути думку Павлика та Франка « про деякі галузі літератури, і мені, - додавала вона, - це буде корисне» [2, с.238].

З великою радістю вітав Павлик появу перших творів Василя Стефаника. Вони познайомилися 1888 року, коли Стефаник і Лесь Мартович були ще гімназистами. Про близькі стосунки критика і майбутніх письменників свідчить той факт, що в липні - серпні наступного 1889 р. Павлик із слів Стефаника записав декілька народних пісень. Тоді ж Стефаник і Мартович разом з іншими учнями Коломийської гімназії написали листа до редактора львівської газети «Батьківщина», висловлюючи обурення із приводу того, що Павлика було усунуто з редакції того видання. Перший друкований виступ Стефаника – стаття «Жолудки наших робітніх людей і читальні. (зі Снятинського)» - був присвячений темі, яка постійно хвилювала Павлика: про читальні для народу.

Не виключено, що саме М. Павлик підказав молодому Стефанику тему для нарису. Не випадково редактор журналу виділив кореспонденцію Стефаника у вступному слові « Про перестрій руських читалень», яке було надруковане у тому ж номері журналу «Народ» (1890, №10). Він особливо підкреслював принципове значення надрукованої статті: « Особливо повинні застановитися над нею ті необачні львівські русини, котрим недавно вирвалося важке слово – що їм мужицький жолудок байдужий. Справді, крайня пора зайнятися порушеною в дописі справою наших читалень» [9, с.20-21].

Михайло Павлик, який завжди утверджував думку, що призначення мистецтва – відтворювати правдиві сторони життя, не міг не оцінити належним чином твори Василя Стефаника. Підтримуємо припущення Ф. Погребенника, що саме Павликові належить замітка з приводу публікації на сторінках « Громадського голосу» (1899, №11, с.90) оповідання «Новина»: « Оповідання Василя Стефаника незвичайно правдиві й жалісні, вони заходять в мужицьку нужду так глибоко, як іще ніхто у нас не заходив». Він планує «друкувати більше таких його оповідань» у «Громадському голосі» [9, с.106].

У свою чергу, Стефаник завжди дуже прихильно ставився до Павлика, цінуючи його «любов до людей і до ідеї». Про це свідчать листи письменника, а також привітання, висловлене 1905р. з нагоди 30- річчя літературної діяльності Михайла Павлика. А трохи раніше, в одній розмові у 1902 р., Павлик сказав, що з усіх його знайомих « лиш один Стефаник для нього приємний...» [4. с.180].

М. Павлик високо цінував також творчість Леся Мартовича. І не випадково Лесь Мартович згодом, вітаючи М. Павлика із його ювілеєм, писав : « ... я передусім маю вам завдячити те, що й я в дечім можу прислужитись нашій громаді. А я гордий тим, що можу Вас почислити помежи моїх перших учителів ... ім'я Ваше буде записано в історії...» [4, с.117-118]. Як відомо, саме Павлик вітав перший твір, написаний Мартовичем. Спочатку він мав назву «Рудаль», але за порадою Павлика автор назвав його «Нечитальник». Зміст оповідання відповідав постійним уболіванням Павлика (про це писав і Стефаник у першій своїй статті). Йшлося про зародження культурно-освітнього руху на Прикарпатті. Про таке масове явище, як *нечитальництво* із яким постійно боровся Павлик. Як пише Ф. Погребенник, критик «добре знав терен, на якому розгортаються змальовані в оповіданні події, його задовольняла саме така – протокольна точність розповіді головного персонажа» [8, с.59].

Сповідачи Драгоманова про оповідання Мартовича, М. Павлик підкреслював, що за змістом й мовою це «майже фотографія». Критикові настільки сподобався перший твір гімназиста, що він не зупинявся перед явним перебільшенням, зазначаючи, що «Нечитальник» - «штука прекрасна, просто гоголівська» [7, с.353].

Між тим, І. Франко інакше сприйняв «Нечитальника». Невідомо, що саме зумовило критичне ставлення Франка. Не виключено, що йому не сподобалося надмірне використання Мартовичем діалектизмів – тобто саме те, що викликало схвалення Павлика (протокольна точне відтворення мови й узагалі способу мислення темного *нечитальника*).

Сповідачи Б. Грінченка про найважливіші свої твори, Павлик окремо зупинився на повісті «Пропавший чоловік», зазначаючи, що вона надихнула молодих В. Стефаника й Л. Мартовича на написання оповідань з народного життя. Думка критика про значення діалектів у розвитку літератури могли вплинути на становлення мовної та й узагалі манери письма як Л. Мартовича, так і В. Стефаника.

У літературно-критичних статтях М. Павлик звертається переважно до тих письменників, які свої твори присвячували соціальним питанням. Критик підтримував ту літературу, яка прагне вплинути на вирішення насущних проблем свого часу. Так, наприклад, Павлик називав відомого українського письменника Маркіяна Шашкевича «революціонером- поступовцем у нашому народному життю». У повній відповідності своїм суспільно- політичним і літературно-критичним поглядам Павлик підкреслював у творчості Шашкевича те, що він до кінця залишився народолюбцем, « висуваючи на перший план простий руський наріз з его мовою й піснею...» [4, с.99].

Серед статей, присвячених Павликом українській літературі, особливо вирізняється його рецензія « Перші ступені русько – українського жіноцтва», присвячена «жіночому альманаху» «Перший вінок», що вийшов у Львові 1887р. коштом і заходом Наталії Кобринської та Олени Пчілки. У «Передньому слові» до альманаху Н. Кобринська зазначала, що його випуск був не втіхою чи грою пустою, а намаганням «без упереджень і здригання діткнутися найглибших ран, заданих жіноцтву нашим порядком суспільним». Н. Кобринська вважала за необхідне підкреслити, що публікація творів, які належали тільки жінкам, аж ніяк не викликалися бажанням «відчужуватися від мужчин на полі загальних устремлінь і ізолювати жіноче питання від інших суспільних задач».

Інтерес до «жіночого альманаху» « Перший вінок» не був випадковістю у Павлика. Для нього альманах був яскравим свідченням того, що самі жінки (навіть неписьменні) вже підіймаються до усвідомлення свого становища, вже сміють заявляти про свої права. І це – найважливіші уроки альманаху. Як і раніше, Павлик посилається на матеріали фольклору, народних пісень. « в котрих наші жінки і дівчата, чи раз то й чи відтепер, вповідали своє горе та й виступали проти несправедливих для них порядків»[6, с.303].

Що ж до літературних проблем, то вони взагалі не надто цікавили Павлика. Для нього найсуттєвішим було те, що в переважній більшості твори, опубліковані в « Першому вінку», є реалістичними, що, за переконанням рецензента, є тотожним поняттю правдивості. Лише один раз критик закинув Н. Кобринській, що вона «мало звертає уваги на форму, котра особливо в іскуснім творі – добра його половина». Готуючи до друку оповідання Олени Пчілки «Товаришки», він закидав авторці, що вона не надає уваги літературній формі. « А без цього, - писав він,- чи то без іскусності, без порядного оброблення, ніякий письменницький твір не зробить межі людьми того, щоби зробити міг»[3, с.105].

Висновки. Отже, при розгляді історії українського красномовства Павлик виступав одночасно і як історик літератури, і як літературний критик. Відповідно до своїх суспільно-політичних і літературно-естетичних поглядів він відстоював положення, що критика перш за все має керуватися прогресивними загальнолюдськими й національними ідеями. Художні твори він намагався оцінювати з точки зору їх суспільно-громадського значення: література розглядалася як надзвичайно важливий засіб виховання народу. Закономірним було те, що основною темою літературно-критичних виступів критика було питання про літературу й народ. М. Павлик підтримував реалістичну літературу, яка намагалася впливати на вирішення насущних проблем свого часу.

Література

1. Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Ф. М. Павлика, 5, п.1.
2. Животко А. Історія української преси: навч. посібник. Київ: Наша культура і наука, 1999. 368с.
3. Качкан В. Михайло Павлик: Нарис життя і творчості. Київ: Дніпро, 1986.175с.
4. Павлик М. Проза, публіцистика, листування: З маловідомої спадщини//Упорядник В. А. Качкан. Львів: Світ, 1995.156с.
5. Павлик М. Пропащий чоловік: Оповідання, повісті, публіцистика. Львів: Каменяр, 1983. 351с.
6. Павлик М. Твори. Київ: Дніпро, 1985. 367с.
7. Переписка М. Драгоманова з М. Павликом (1876- 1894).Т. 2-8. Чернівці, 1910-1912.Т.3.
8. Погребенник Ф. Лесь Мартович: Життя і творчість. Київ: Дніпро, 1971.196с.
9. Погребенник Ф. Сторінки життя і творчості Василя Стефаника. Київ, Дніпро,1980. 353с.
10. Центральний державний історичний архів України (м. Львів). Ф.663. Оп.1.

Pryymak L. B. THE ROLE OF REALISTIC LITERATURE IN M.PAVLYK'S LITERATURE AND CRITICAL RECEPTION AS A MEANS OF EDUCATING THE PEOPLE.

The article deals with the development of Ukrainian literature in the literary-critical reception of M. Pavlyk. Formation of his literary-aesthetic views took place under the influence of such prominent figures as M. Drahomanov and I. Franko. His literary and critical activity on the pages of the magazine "Druh" played a significant role in democratizing of the publication and popularization of the Ukrainian language. An important role in his activity as a critic played the article "The Need for Ethnographic and Statistical Work in Galicia". The title of the article is unusual. The author pays a lot of attention to the phenomena of sentimentalism and romanticism in European literature.

According to the critic, the literature only makes sense when it provides material for the ethnographic study of the people, its situation, language, creativity. M. Pavlyk fully shares the opinion of I. Franko on the role of literature in the life of ordinary people. Literature should be a reflection of folk life. The development of literature depends on ethnographic work. A special role, in his opinion, plays the realistic art. The question of dialects is very important. M. Pavlyk believed that only dialects could bring literature on the path to true nationality. He remained faithful to his constant criteria in the evaluation of fiction. Literature is intended to serve the people. And the slogan: "art for art" has never attracted the above literary critic.

He gives high credit to the works of his contemporaries, such as: Y. Fedkovych, V. Stefanyk, L. Martovych, O. Kobylanska, N. Kobrynska. Analyzing Ukrainian literature, M. Pavlyk acts as a literary historian and literary critic. According to his social-political and literary-aesthetic views, he was confident that criticism should be guided by progressive common human and national ideas. Literature was seen as an extremely

important means of educating the people. Therefore, it was logical that the main theme of the writer's literary criticism was the issue about literature and the people.

Key words: *literary and critical reception, ethnographic work, dialect, the people, idea, means, literature.*

Приймак Л.Б. РОЛЬ РЕАЛИСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ЛИТЕРАТУРНО-КРИТИЧЕСКОЙ РЕЦЕПЦИИ М. ПАВЛЫКА КАК СРЕДСТВО ВОСПИТАНИЯ НАРОДА. *В статье идет речь о развитии украинской литературы в литературно-критической рецепции М. Павлыка. Формирование его литературно-эстетических взглядов происходило под влиянием таких выдающихся личностей как М. Драгоманов и И. Франко. Его литературно-критическая деятельность на страницах журнала «Друг» имела большое значение в демократизации издания и популяризации украинского языка. Важное место в его деятельности критика занимала статья «Потребность этнографически- статистической работы в Галичине». Название статьи необычное. Много внимания уделяет автор размышлениям о явлениях сентиментализма и романтизма в европейской литературе. По мнению критика, литература имеет смысл только в том случае, когда она предоставляет материал для этнографического изучения народа, его состояния, языка, творчества. М. Павлык полностью разделяет мнение И. Франко по поводу роли литературы в жизни простого народа. Литература должна быть отображением народной жизни. От этнографического труда зависит развитие литературы. Особенное место, по его мнению, занимает реалистическое искусство. Очень важным является вопрос о диалектах. М. Павлык считал, что только диалекты могут вывести литературы на путь истинной народности. Он оставался верным своим постоянным критериям в оценке художественной литературы. Призвание литературы – служить народу. А девиз: искусство для искусства никогда не нравился критику.*

Ключевые слова: *литературно-критическая рецепция, этнография, диалект, народничество, идея, средство, литература.*

